

เทศน์เช้า วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

อ้าว! ตั้งใจฟังธรรมะนะ เวลาฟังธรรมะนะ ธรรมะคือสังขารม สังขารมคือเป็นความจริง ความจริง อริยสัจ สัจจะความจริง ความจริงที่ยิ่งใหญ่ ถ้าใครเข้าสู่ความจริงนั้น สิ่งความจริงนั้นได้ เราจะอยู่กับความจริงนั้น

แต่ในปัจจุบันนี้เราอยู่กับสมมุติบัญญัติ นี่เป็นความจริงโดยสมมุติไง ความจริงคือการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นความจริงอันหนึ่ง แต่ความจริง คำว่า “ความจริงสมมุติ” คือชั่วคราว คือมันเปลี่ยนแปลง มันเปลี่ยนแปลง มันมีวาระ มันถึงเวลาของมัน แต่ความจริงอันยิ่งใหญ่ ความจริงที่คงที่ ความจริงคงที่คืออมตธรรม ถ้าอมตธรรม อมตธรรมมันเกิดมาจากไหนล่ะ อมตธรรมมันลอยมาจากฟ้าหรือ อมตธรรมเราจะไปขุดเหมือง เราจะไปค้นคว้ามาจากไหนล่ะ

อมตธรรมมันก็เกิดมาจากหัวใจใจ สังขารมอันนี้มันเกิดจากในหัวใจของเรา ถ้าหัวใจของเรา นะ ปฏิสนธิจิต การเวียนว่ายตายเกิดนี้จิตมันมีเวรมีกรรมของมัน มันเวียนว่ายตายเกิดไปของ มัน ที่นี้เวียนว่ายตายเกิดมา เวียนว่ายตายเกิดมาเป็นมนุษย์ของเรา เราเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบพระพุทธศาสนา

พระ พระก็มาจากคน พระก็ทุกข์ยากมาจากคนเหมือนกัน พระมาจากคน คน เห็นไหม เวลาโยมบอกว่าโยมนี่มันทุกข์มันยาก มาทำบุญกุศลก็เพื่อความบุญกุศลของเรา เพื่อความสุข ความระงับในหัวใจของเรา แล้วทำไมมาวัดมาวาแล้วต้องมารีบมาด่วน

คำว่า “รีบด่วน” มันไม่ใช่รีบด่วน มันเป็นกตึกา คำว่า “กตึกา” คนใดก็แล้วแต่เป็นสุภาพชน เขาจะเคารพกตึกานั้น เคารพสถานที่นั้น เขาเรียกว่ามีวินัย คนถ้ามีวินัยขึ้นมา คนมีวินัยมันจะควบคุมตัวเองได้

เราต้องการสัจจะความจริง สัจจะความจริง ความจริงมาจากไหน สัจจะความจริงมันเกิดจากคนที่มิหลกก็มีเกณฑ์ ถ้ามิหลกก็มีวินัย มีวินัยคือมีสัจจะกับตัวเอง มีสัจจะกับตัวเองทำสิ่งใดมันก็ประสบความสำเร็จ เห็นไหม

คูลี สมัยก่อนเขามีเสื้อฝืนหมอนใบ เสื้อฝืนหมอนใบพอเข้ามาถึงปากอ่าว ฉันทันไม่ตาย ฉันทันรอดตายแล้ว ฉันทันไม่ตายแน่นอน นี่ประเทศอันสมควรไง เวลาเขาผ่าน พอเรือสำเภามาเข้าปากอ่าว เขาเห็นความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินนะ เขาไม่ตายหรือ เขารอดแล้ว เขาไม่ตาย แต่เราอยู่ในประเทศอันสมควรไง อยู่ในประเทศที่สมบูรณ์อยู่แล้ว

เวลาประเทศอันสมควรอยู่แล้ว สมบูรณ์ เราอยู่กันจนชินชาไง เราชินชา เวลาอุดมสมบูรณ์ สิ่งทีแหล่งน้ำทุกอย่างสมบูรณ์ เราทำมาหากิน เกษตรกรรม เกษตรกรรมมันคืออาหารคือปัจจัย ๔ สิ่งที่เป็นอุตสาหกรรม เขาเรียกว่าคุณภาพชีวิต คุณภาพชีวิตเพื่ออำนวยความสะดวกกับชีวิตไง อำนวยความสะดวกกับชีวิต แต่จริงๆ แล้วเราปัจจัย ๔ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติเรื่องปัจจัย ๔ คูลี พระบวชมาพระก็ต้องมีบาตร บาตรนี้คืออาหารนะ บาตรคือเลี้ยงชีพด้วยปลีแข้ง บาตรคืออาหาร มีอาหาร มีเครื่องนุ่งห่ม มียารักษาโรค มีที่อยู่อาศัย ปัจจัย ๔ ไง ถ้าปัจจัย ๔ ก็ดำรงชีวิต

เราเกิดในประเทศอันสมควรนะ เวลาอุดมสมบูรณ์ เวลานั้นทำอุดมสมบูรณ์ เราทำสิ่งใดเรามีความร่มเย็นเป็นสุขของเรา เวลาแหล่งน้ำที่มันเหือดแห้งไป เราพยายามจะชวนขวายนพยายามจะกักเก็บเอาไว้เพื่อประโยชน์ คนที่มีปัญญาๆ ไง มีปัญญาเขาเก็บไว้เพื่อเป็นประโยชน์เห็นไหม

เวลาทำไร่ไถนาเขาบอกว่าทุนนิยม ถ้าเขามีทุนของเขา เขาทำสิ่งใด ผลตอบแทนของเขาจะงอกงาม เพราะอะไร เพราะเขามีทุน เขามีทุน เขามีแหล่งน้ำ เขาชักน้ำเข้ามา เขามีทุนของเขา เวลาเราทำด้วยอำนาจบาตรมีของเรา คนทุกข์คนจน ทำด้วยฟ้าฝนตกตามธรรมชาติ มันแคะ มันแกระ มันไม่ได้ประโยชน์ มันสู้ทุนเขาไม่ได้ เขามีทุนหนาของเขา เขาทำของเขา

ทุนหนานั้นเป็นเรื่องโลก นี่อำนวยความสะดวก เวลานั้นทำอุดมสมบูรณ์เราทำสิ่งใดก็ได้ เวลานั้นทำมันขาดแคลน เห็นไหม เวลานั้นมาปลากินมด เวลานั้นมาปลาหมักกินมด ทุกอย่างมันมีความสุขมีความรื่นเริงทั้งนั้นแหละ เพราะแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ น้ำลดมดกินปลา เวลานั้นเหือดแห้ง เวลานั้นทุกข์มันยาก เห็นไหม เกิดในประเทศอันสมควร ถ้าประเทศอันสมควร ประเทศอัน

สมควร ประเทศจากชัยภูมิ ประเทศจากความเป็นอยู่ของเรา ถ้ามันสมควร สมควรมันก็ชุ่มชื้น มันก็มีความสุข มันต้องมีการชวนขวาย ต้องมีความขยันหมั่นเพียร ต้องมีความประหยัดมัธยัสถ์ เพื่อการดำรงชีพของเขา

เรามีศรัทธาความเชื่อ ศรัทธาความเชื่อของเรา นี้ประเทศอันสมควร ถ้ามีศรัทธาความเชื่อ มันก็มีความสุขชุ่มชื้นของเรา เราชวนขวายกันมา ขวนขวายกันมาเพื่อทำบุญกุศลของเรา แล้วบุญกุศลมันอยู่ที่ไหน

บุญกุศลนะ เวลาเราเสียดละ เราชะลิกถึง ะลิกถึงอยากจะทำบุญ เราชวนขวายมากันนะ เราชวนขวายกันมา ศรัทธาความเชื่อ ความอุดมสมบูรณ์ของมัน เวลามันเหือดแห้ง มันแห้งแล้ง มันทำอะไรไม่เป็นประโยชน์กับมัน นี่ความแห้งแล้งของใจนะ

ศรัทธาความเชื่อ ถ้ามีศรัทธาความเชื่อ คนมีศรัทธามันมั่นคงของมัน ทำสิ่งใดก็ทำได้ นี่มันมีศรัทธา แต่ถ้ามันทำแล้วประสบความสำเร็จ แหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ เราไม่ทำอะไรไถนาของเรา บ้านข้างเคียงเขาก็ทำอะไรไถนาของเขา เขาก็มีอาหารของเขา เขาทำเพื่อประโยชน์ของเขา เราก็ดูคายของเรา เราคิดว่ามันจะเป็นไปได้ บุญกุศลเรามันจะลอยมาจากฟ้า ถึงเวลาแล้วเราไม่ทำอะไร ขึ้นมามันก็ไม่มีข้าวปลาอาหาร นี่เราอยู่แหล่งอุดมสมบูรณ์นั้น

ศรัทธาความเชื่อ ศรัทธาความเชื่อทำประโยชน์กับเรา ทำประโยชน์กับใจของเรา ศรัทธาความเชื่อ เห็นไหม มีศรัทธาความเชื่อมันมีปัญญา มีปัญญาเพราะเราคิดเราแยกแยะ ถ้าเราไม่คิดเราไม่แยกแยะขึ้นมา เราก็มั่นก็เหมือนกัน ที่ว่าประชาธิปไตยต้องสิทธิเสรีภาพ...สิทธิเสรีภาพแล้วเอ็งทำอะไรละ เอ็งเอาสิทธิอะไรละ สิทธิความเป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ก็มีหน้าที่การงาน ถ้ามีหน้าที่การงาน ทำหน้าที่การงานด้วยความสมบูรณ์ของตัว แล้วทำหน้าที่การงาน เขาทำแล้วเขาประสบความสำเร็จ เราทำแล้วขาดตกบกพร่อง นี่มันย้อนมาแล้ว

พันธุกรรมของจิตๆ คนที่คิดดี ศรัทธาความเชื่อของเขาดี เขามีสติปัญญาของเขา เขาแยกแยะของเขา เขาทำเพื่อประโยชน์ของเขา เขาไม่ถือมงคลตันข้าว ชาวพุทธของเราให้ถือพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ พระธรรมคือสังฆธรรม คือความจริง

นี่ถือมงคลตันข้าวใจ เขกันไปก็เขกันมา เขาว่านั่นก็ว่ากันไป แล้วไม่ทำอะไรเลย แล้วประชาธิปไตยๆ แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกธรรมาธิปไตย มันเป็นธรรม สังฆธรรม

มันเป็นความจริง ใครอยู่ที่ไหน จะอยู่ในถ้ำ จะอยู่บนยอดเขา จะอยู่ใต้ดิน จะอยู่บาดาลไหน
ลี้จะมันก็เป็นลี้จะ

นี่ก็เหมือนกัน ใจของเรามันเป็นความจริงๆ อยู่แล้ว แต่สิ่งที่เป็นศรัทธาความเชื่อ สิ่งที่มี
ครอบงำอยู่นี้ แล้วเราก็กากันไป นี่จิตนิสัยมาแล้ว ถ้าเราทำคุณงามความดี ทำแล้วในท้องที่
เดียวกัน ในเหตุการณ์เดียวกัน ทำไมคนทำแล้วเขาทำได้ ทำไมเราทำไม่ได้ เห็นไหม การทำมาๆ
พระโพธิสัตว์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔ อสงไขย ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขย พระปัจเจก
พุทธเจ้า จะเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาเขาก็ต้องมีอำนาจวาสนาของเขา คำว่า “อำนาจวาสนา” มัน
ไม่ใช่ว่าไม่มีอย่างอื่น

อำนาจวาสนาคือสติปัญญา มันมีสติปัญญา เขาจะชักนำไปไง เราไม่ถ่อมมงคลตื่นข่าวไง
เขาพูดกันนี้มันจริงหรือ ตอนนี้มีปัญหาหลาย ไอ้การหลอกลวงกันในเว็บไซต์ เราไปเชื่อเขาไป
อยากได้ผลตอบแทนไฉนๆ อยากได้ผลตอบแทนไฉนๆ แล้วคนที่มาคดมาโกงกันก็ไอ้คนที่น่าเชื่อถือ
ไอ้คนใกล้เคียงกัน เพื่อนฝูงกันเองนี่แหละ แล้วเราทำไมไม่มีสติปัญญา

มีอำนาจวาสนาบารมีมันมีที่นี้ มีที่นี้ เราต้องแยกแยะของเรา ถึงเวลาเขาทำเป็นอย่างนั้น
ถ้าเราไม่โลก เราทำหน้าที่การงานของเรา เรามีสติปัญญาของเรา นี่อำนาจวาสนาบารมีของเรา
เราไม่เชื่อ สิ่งใดๆ เราก็แยกแยะ ถ้าไม่เชื่อๆ ไม่เชื่อ คุณสิ เวลาเขาบอกว่าพุทธศาสนาสอนอะไร
พระเห็นแก่ตัว ใครๆ ก็ต้องไปทำบุญกับพระ ทำบุญกับพระ

พระเห็นแก่ตัวที่ไหน พระก็ลำบากเหมือนโลกนี้แหละ เพราะอะไร เพราะพระก็เป็น
มนุษย์เหมือนกัน ก็มีความรู้สึกนึกคิดเหมือนกัน แต่ความรู้สึกนึกคิด เพราะมีศรัทธา มีศรัทธา
เห็นภัยในวัฏสงสารถึงได้เสียสละความเป็นฆราวาสมาเป็นพระ พอมาเป็นพระขึ้นมามันก็มี
มีศีล ๒๒๗ มีศีล ๒๒๗ ขึ้นมาแล้วมันก็ยังมิกฎหมายบ้านเมืองบังคับอีกชั้นหนึ่ง ต้องยอมรับ
กฎหมายของบ้านเมืองด้วย แล้วต้องยอมรับศีล ๒๒๗ ด้วย

ของเราศีล ๕ ยังบอกว่าศีล ๕ ขอยกเว้นข้อหนึ่ง เอาศีล ๔ ก็พอ นี่เรายังยกเว้นกันเลย พระ
เอาเปรียบๆ...เอาเปรียบใคร พระก็เหมือนโยมนั่นละ แต่ว่าพระเป็นผู้ที่เห็นภัยในวัฏสงสาร เวลา
มีศรัทธาความเชื่อ บวช บวชในพระพุทธศาสนา สงฆ์ยกเข้าหมู่ ญัตติจตุตถกรรมยกเข้ามาเป็น
พระ พอยกเข้ามาเป็นพระ นี่จริงตามสมมุติไฉนจริงตามสมมุติ

แต่ความจริงๆ ละ ความจริงพอพบเป็นพระแล้วเราก็จะมาขยันหมั่นเพียรกัน หน้าที่ของพระนะ ถ้าศรัทธาของเรา เราได้เคยเข้าไปศึกษาในเรื่องศาสนา พระท่านเร่งความเพียรของท่าน เขาจะส่งเสริม ส่งเสริมขึ้นมาให้ศาสนาทายาท พระก็พยายามค้นคว้าหาความจริงในใจของพระ

ถ้าพระหาความจริงในใจของพระ การหาความจริงนั้นมันก็ต้องมีวิธีการ คิด สมาธิ ปัญญา วิธีการ วิธีการไม่ใช่ความจริง วิธีการ เหตุและปัจจัยรวมลงเป็นผล เหตุและปัจจัย สร้างเหตุสร้างปัจจัย สร้างสิ่งสภาวะแวดล้อมที่ดีให้สมแก่การประพฤติปฏิบัติ ให้มีความสงบมีความสงบ มีความวิเวก แล้วมีความสงบวิเวก เราก็บอกว่าจะส่งเสริมพระ พระไม่คุยกับเราเลย พระไม่ต้อนรับเราเลย

อ้าว! พระไม่ต้อนรับเราเลย ก็เขาต้องการสงบ ต้องการวิเวก ต้องการความสงบ

ก็เราอยากส่งเสริมๆ เราก็ชวนขวามาเอาบุญของเราเหมือนกัน พระก็พยายามจะชวนขวามาเอาหัวใจของท่านเหมือนกัน ถ้าหัวใจของท่าน แล้ววิธีการ เราส่งเสริม เราทำบุญของเรา เราเลือก เราค้นคว้าของเราเพื่อประโยชน์กับเราไง ถ้าประโยชน์กับเรา แล้วไปถึงวัดแล้วพระก็ต้องมาปฏิบัติสัจธรรม มาอย่างนั้น

หลวงพ่อท่านบอกว่า เวลาท่านออกธุดงค์นะ ไปหาบ้านน้อยๆ ๓ หลัง ๔ หลัง พออาศัยดำรงชีวิตกับเขา บ้านใหญ่ก็ไม่เอา มันเป็นการะรุงรัง เขาก็ต้องมาคอยธรรมะ เขาต้องมาคอย เวลาคนเขาปฏิบัติเขาหาบ้านน้อยๆ บ้านน้อยๆ คือ ๒-๓ หลังก็พอ แต่มีข้าวตอกบาตรก็พอ แล้วเขาก็ชวนขวามาทำหน้าที่การงานของเขา คนทุกข์คนจนอยู่ในป่าในเขา เขาก็ไปทำไร่ในป่ากันเพื่อดำรงชีวิต เราธุดงค์ผ่านไปเราก็เลือกหา หาบ้านเล็กๆ บ้านน้อยๆ บ้านใหญ่มันเป็นการะรุงรัง แล้วอย่างนี้เห็นแก่ตัวไหม เห็นแก่ความจริงต่างหาก

ถ้าความจริงเป็นอย่างนั้น สภาวะแวดล้อมที่ดี สิ่งที่ดีเพื่ออำนวยความสะดวกประพฤติปฏิบัติ พระก็มาจากคน เขาบอกว่าพระเห็นแก่ตัวๆ

มันทุกข์กว่าโยมอีก โยมมีความอึดอัดรำคาญ ไปชายทะเล ตอนนี้อยู่แม่คะนึ่งกัน ไปผ่อนคลาย แล้วพระไปไหนละ ถ้าพระไปบอก “ที่โอโจร พระมาได้ พระต้องนั่งสงบนะ พระต้องทำสมาธิ พระต้องปฏิบัติ”

นี่ไง แล้วพระเห็นแก่ตัวที่ไหนล่ะ พระไม่ได้เห็นแก่ตัว ปฏิภาหณะ ครอบอาจารย์ท่าน พุดบ่อย เกิดในประเทศไม่สมควร ไม่มีภิกษุ ไม่มีสงฆ์ ไม่มีการทำบุญ ในเมื่อไม่มีที่ให้อาจะทำที่ ไหน ก็ได้แต่ทำทาน เสียสละทานกันไป แต่ถ้าเรามีเนื่อนาบุญที่ดี ปฏิภาหก มีพระ มีพระเพื่อเป็น เนื่อนาบุญของเรา เราได้ทำบุญกุศลของเรา มันมีผู้รับและมีผู้ให้ ถ้ามีแต่ผู้ให้ ไม่มีผู้รับ

ฉะนั้น สิ่งที่ว่าพระเห็นแก่ตัวๆ ถ้าพระประพฤติปฏิบัตินะ แต่พระที่เขาปรารถนา เขา ต้องการอย่างนั้น อย่างที่ว่าปฏิสันถาร ปฏิสันถารกับโยมมันก็เป็นการคลุกคลี แต่พระที่เขา ต้องการ เขาเอารถขายเสียง ไปถึงบ้านโยมเลย อันนั้นเรื่องของเขา เรื่องของเขาเพราะเราตั้งใจ ไครตั้งใจ ไครมีเป้าหมายอย่างใด เห็นไหม ประเทศอันสมควร

ประเทศอันสมควร เราเกิดมาในประเทศอันสมควร เราเกิดเป็นมนุษย์นะ เราเกิดเป็น มนุษย์ มันจะทุกขจะยากขนาดไหนเราก็ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นอริยทรัพย์ เกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วเรายังได้เห็นชายผ้าเหลือง เห็นไหม เห็นผ้าเหลือง เห็นพระทำตัวถูกต้องและทำตัวไม่ดี ใจ เราเห็นธงชัยพระอรหันต์ ธงชัยพระอรหันต์เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งห่มผ้ากา สาวพัสดุ ผ้ากาสาเย เราได้เห็นภิกษุได้นุ่งห่มอยู่ แต่ภิกษุได้ทำความเป็นจริงขึ้นมาในใจ ของภิกษุนั้นไหม ภิกษุผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร เห็นภัยจริงหรือเปล่า

ถ้าเห็นภัยจริง ฉันทอาหารของฉราวาสเขาแล้วเข้าสู่โคนไม้ ผู้ที่ทำความสงบของใจได้ก็ พยายามทำความสงบของใจ ผู้ที่ใช้ปัญญาที่ใช้ปัญญาใครครวญไป ฉะนั้น เวลาบวชเป็นหมู่สงฆ์ สงฆ์ สังฆะ สังฆะเป็นหมู่สงฆ์ เป็นชุมชน เป็นสังคมหนึ่ง มันก็มีการใช้สอย วัตรในโรงไฟ วัตร ในวัจจกุฏิวัตร วัตรในส้วม ต้องเก็บกวาด ต้องมีข้อวัตร ถ้ามีข้อวัตรนะ อันนี้มันเป็นเรื่องกิจของ สงฆ์ เพราะสงฆ์ ภิกษุเป็นผู้ที่อารามิกชน ไม่มีบ้านไม่มีเรือน แต่มีที่อาศัย มีอาราม อารามเป็นที่ อาศัย ฉะนั้น อารามเป็นที่อาศัยก็ต้องดูแลรักษา การดูแลรักษานั้น นั่นว่า “ฉันทจะปฏิบัติ ฉันทจะไม่ ทำอะไรเลย”

เขาไปวัดเขาก็ดูที่นี้แหละ เวลาเข้าไปดู เวลาที่ไหนที่สงบสงัดเราเข้าไปเราก็วิเวก เวลาเรา ไปที่ไหนที่มันมืด ที่ไหนมันน่ากลัว ขนลุกเลย เราเข้าไปในวัดนะ วัดที่เป็นวัดปฏิบัติ เราเข้าไป เห็นถึงความสงบความสงัด เห็นถึงความเป็นอยู่ของสมณะ เห็นการเคลื่อนไหวไป มันศรัทธาณะ มันทำให้ศรัทธา มันบอกเลยว่าคนอยู่ใช้ได้ ถ้าเข้าไปแล้วนะ มันไม่มีอะไรเลย มันเหมือนกับไป

โรหนัง มีเสียงสมโภช มีทุกอย่าง “ขอเชิญ ที่นี้คือนั้นบริจาคนั้น คือนั้นบริจาคนั้น” โฆษณากันไปนะ โอ๊ย! ไปสวนจตุจักรก็ได้ ไปในทาร์ชาก็ได้ เหมือนกัน

แต่ถ้าเราไปวัดที่สงบสงัด เห็นไหม ประเทศอันสมควร ฉะนั้น ถ้าประเทศอันสมควร เราศึกษา ศึกษาแล้วส่งเสริม ส่งเสริม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าฝากศาสนาไว้กับภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เราก็เป็นอุบาสก-อุบาสิกา พระก็เป็นภิกษุ สามเณร ส่งเสริม หน้าที่ของใครควรทำอย่างไร ส่งเสริมให้ศาสนานั้นคง ส่งเสริมให้ศาสนาเข้มแข็ง เราจะสร้างศาสนทายาท สร้างผู้สืบทอดศาสนา สืบทอดศาสนาไว้ให้เป็นที่ชื่นตาชื่นใจของชาวพุทธไง เราทำกันเพื่อเหตุนี้ เรามีสติปัญญาเพื่อเหตุนี้

ถ้าเหตุนี้ เหตุที่เป็นเหตุ เหตุคืออะไร? เหตุคือความจริงคงที่ไง ความจริงที่มีอยู่ไง แล้วความจริงที่มีอยู่ไปหิบบอกว่าเอาจากอากาศ ไปหิบบอกว่าจากที่ไหนไม่มี มันจะหิบบอกว่าได้จากหัวใจ หัวใจที่มันทุกข์ๆ ยากๆ หัวใจที่มันคืนรนอยู่ที่นี่ ทำให้มันสงบระงับเข้ามา แล้วใช้ปัญญาขึ้นมา สාරอกคายนั่นออก ให้อปัญญาที่นั่นนะคายนั่นออก แล้วจะเป็นสัจจะ เป็นความจริงของเรา เอวัง